

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ КСА ТА ІРІ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА

***Анотація.** В статті проаналізовано регіональну систему міжнародних відносин в Перській затоці і виявлено особливості протистояння Ірану та Саудівської Аравії як двох конкурентів за регіональну гегемонію. Автор приділив особливу увагу ядерній програмі Ірану, а також використання Саудівською Аравією зовнішнього чинника як фактора впливу в регіоні.*

***Ключові слова.** Перська затока, Ісламська Республіка Іран, Королівство Саудівська Аравія, ядерна програма Ірану, США, регіональне лідерство.*

***Annotation.** The paper covers the problems of regional system of international relations in the Persian Gulf as well as peculiarities of Iran-Saudi rivalry for regional hegemony. Author paid special attention to Iran's nuclear program and the Saudi Arabian use of external factor as a means of influence in the region.*

***Key words.** Persian Gulf security, regional leadership, Islamic Republic of Iran, Kingdom of Saudi Arabia, Iran's nuclear program, USA.*

***Аннотация.** В статье проанализированы региональную систему международных отношений в Персидском заливе и выявлены особенности противостояния Ирана и Саудовской Аравии как двух конкурентов за региональную гегемонию. Автор уделил особое внимание ядерной программе Ирана, а также использования Саудовской Аравией внешнего фактора как фактора влияния в регионе.*

---

* Аспірантка кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка; науковий керівник: професор Коппель О.А.

Ключевые слова. Персидский залив, региональное лидерство, Исламская Республика Иран, Королевство Саудовская Аравия, ядерная программа Ирана, США.

Постановка проблеми. Регіональна система Перської затоки є найважливішим джерелом ресурсів, в яких зацікавлені світові актори, в тому числі Україна, а з іншого – конфліктогенним регіоном, корені проблем якого необхідно розуміти для можливості успішно та адекватно реагувати на поточний стан відносин. Стрімкі зміни в політичній ситуації як в регіоні, так і в світі в останнє десятиріччя, активне втручання зовнішніх сил в регіональний баланс сил зумовили актуальність даної теми. Тому, ірано-саудівське протистояння безпосередньо визначають безпеку Перської затоки, рівень стабільності якої визначає безпеку глобальну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення, яке має регіон Перської затоки з огляду на своє важливе геополітичне та геоекономічне положення, обумовлює значний науковий інтерес дослідників багатьох країн до цього регіону. Він має особливе геоекономічне та геополітичне значення і був досліджений представниками всіх основних шкіл – політичного реалізму та неореалізму (Г.Моргентау, Г.Кіссінджер, З.Бжезінський) [1], політичного ідеалізму та транснаціоналізму (Дж.Най, Р.Кохан, Е.Луард) [2]. Проблематика, якій присвячене дане дослідження, займає вагомe місце у діяльності провідних арабських дослідницьких центрів та іранських дослідників. Це – Центр стратегічних досліджень Перської затоки (Лондон), Бахрейнський центр досліджень та Еміратський центр стратегічних досліджень, та інші. Слід виокремити такі здобутки цього центру як «Безпека Перської затоки у 21 столітті», в якому дослідники роблять висновок про неспроможність регіональних держав самостійно забезпечувати власну безпеку. В українській історіографії проблемами всього регіону Близького Сходу, в тому числі Перської Затоки

замаються українські вчені Коппель О. [3], Парахонський Б. [4], Пархомчук О. [5], Скороход Ю. [6], Швед О. [7], та інші. Хотілося б відмітити окремі дослідження з проблематики ядерного нерозповсюдження, релігійного фактора, проблем тероризму, функціонального виміру регіону, окремо іранської зовнішньої політики та безпеки Перської Затоки загалом. Ядерним нерозповсюдженням ґрунтовно займаються Галака С., Ліппман Т. Ромашкіна Н. займається іранською ядерною програмою. Найбільш глибоко зовнішня політика Ірану досліджена у Барзегара К., Геворкян Р., Мамедової Н. Двосторонні відносини Ірану та арабських держав висвітлені в праці Перепьолкіна Л. На думку автора, в досліджуваній темі ще існує низка проблем і питань, які потребують ґрунтовнішого дослідження, наприклад проблема факторів ядерного стримування в регіоні Перська затока, участь позареґіональних гравців у становленні безпекового середовища Перської затоки, та вплив їх на двосторонні ірано-саудівські відносини. Окремо можна бути розглянуто проблему впливу ірано-саудівських відносин на становлення близькосхідних чи світових міжнародних відносин.

Мета полягає в тому, що дослідити особливості регіональної боротьби за гегемонію в Перській затоці. Відповідно до мети автор ставить такі **завдання**: визначити ступінь і характер зовнішнього впливу на зміну балансу сил у регіональній боротьбі за лідерство; визначити значення ядерного фактору для ірано-саудівських відносин.

Ірано-саудівська конкуренція є однією з ключових особливостей безпекового середовища регіону Перської затоки та всього Близького Сходу. Протиріччя між двома державами відображені по всьому регіону, в тому числі в Іраку, Бахреїні, Ємені. В перспективі досить ймовірно, що не США будуть найвпливовішою зовнішньою силою в Іраку. Не дивлячись на партнерство Саудівської Аравії та США, їх інтереси співпадають не по всіх питаннях. В певних ситуаціях Саудівська Аравія діє самостійно, навіть всупереч інтересам США. Ряд залишається категорично проти

революційних методів у політиці, що власне заважає стратегічному інтересу Вашингтона у проведенні демократичних реформ у державах регіону. Саудівська Аравія прагне підтримувати консервативні режими Перської затоки, такі як Бахрейн, незалежно від стану виконання прав людини, особливо дискримінації за релігійною ознакою. Хоча така відверта дискримінація лише призводить до більшої залученості Ірану і поширенні його впливу, а також нагнітає становище в Іраку. На думку Е. Террілла, репресії проти шіїтів лише додає впливу Ірану.

Щодо іранської участі у регіональних кризах, зазвичай Саудівська Аравія перебільшує значення Ірану у буремних діях шіїтських угруповань. Дійсно, у більшості випадків араби – шіїти співпрацюють з Іраном, але не завжди. Проблема невірної оцінки Рядом ситуації присутня у випадку з еменськими хаосі та ситуацією в Бахреїні в березні 2011 року, коли Іран виявив зацікавленість в конфліктах, але його дії не пішли далі дипломатії чи пропаганди. Іран міг би залучитися активно до конфлікту, але залишився другорядним гравцем.

У той час як Саудівська Аравія зазвичай прагне впливати на своїх сусідів за допомогою грошей і дипломатії, Іран охочіше фінансує радикальних бойовиків в державах, які мають слабкий центральний уряд і великі шіїтські громади, в тому числі про-іранські елементи. Це виявляється у створенні Спеціальних груп в Іраку. Створення такого ополчення допомагає проіранським елементам не тільки бути союзниками Тегерана, але і стати впливовими гравцями у складі національного уряду. В Іраку проіранські групи ще не досягли такого рівня влади (як, наприклад Хезболла в Лівані), але Тегеран явно прагне підтримувати їх у досягненні цієї мети. Тегеран також готовий докласти набагато більше зусиль і ресурсів у спробі панувати в Іраку, оскільки проблеми Багдада і амбіції безпосередньо співпадають з ключовими іранськими інтересами. Як зазначає Террілл Е., Іран намагатиметься скористатися серйозними розбіжностями між Саудівською Аравією та Ірак після виводу військ США

з держави. Для стримування Ірану, США буде прагнути до посередництва у вирішенні ірако-саудівських питань, для обмеження зусиль Ірану з таких посередницьких дій.

Зовнішній чинник у безпековому просторі як інструмент посилення впливу в регіоні. Саудівська Аравія має давні і тісні стосунки зі США. У рамках досягнення мети глобального лідерства, США підтверджують свої старі домагання на Близькому і Середньому Сході, в зонах стратегічної важливості. Саудівська Аравія вміло користується всіма Переваги, яке надає партнерство зі США. Оскільки політичний режим ІРІ не відповідає стратегічним цілям США, адміністрації Д. Буша і Б. Клінтона послідовно проводили проти Ірану політику «ізоляції та стримування», яка включає в себе створення перешкод іранським зовнішньоекономічних зв'язків, військову, політичну, економічну допомогу іранським противникам в регіоні, нарощування власних збройних сил в безпосередній близькості від території ІРІ. На даний момент, історія військово-політичної присутності США в регіоні, принаймні, в останні 20 років, призвела до тісної прив'язки арабських держав, не тільки Саудівській Аравії, до забезпечення власної безпеки. Саудівська Аравія використовує фактор США не тільки для забезпечення і гарантій власної безпеки, але і для противаги Ірану.

Саудівська Аравія і США мають довгу історію стратегічного партнерства, ще з 1930-х рр.. Сауди вважають більш дієвим гарантом національної та регіональної безпеки двосторонні договори, укладені ними і деякими іншими арабськими країнами зони Затоки з США на початку 90-х рр. Так як власними силами арабські держави не здатні були протистояти Ірану. Американо-саудівський договір про стратегічне партнерство 1992 р., заснований на аналогічній угоді обох держав в 1977 р., допускає розміщення американських Збройних сил і техніки на території Королівства і тим самим особливо сприяє збереженню напруги у взаєминах між Ер-Ріядом і Тегераном. США надають гарантії державам регіону і таке партнерство триває з кінця минулого століття. На сучасному

етапі найбільшим партнером для США в регіоні є Саудівська Аравія. 2003 року на прохання останньої була виведена більша частина військ з території Королівства. Проте, Саудівська Аравія як і раніше вбачає в США головного гаранта власної безпеки. Крім того, існує прагнення диверсифікувати джерела захисту та призвести політику США до такої політики, яка б відповідала інтересам Королівства та РСАДПЗ. 2009 було проведено колоквиум США-РСАДПЗ, головною темою якого була безпека регіону. Піднімалися питання також близькосхідного врегулювання, в якому саудівська дипломатія вбачає головні розбіжності в американо-арабських позиціях. Було наголошено на неможливості подвійної політики США – бажання врегулювання та ігнорування арабської позиції. Тобто, арабська сторона буде наполягати на побудові в регіоні такої системи безпеки, яка б відповідала б її інтересам, залишаючи, разом з тим, США в якості головного партнера.

Сполучені Штати є головним військово-політичним партнером Королівства Саудівської Аравії (КСА). Протягом останніх 50 років США також є основним партнером Саудівської Аравії у сфері військово-технічного співробітництва. Американці постачають саудівцям бойову та допоміжну техніку для всіх видів збройних сил: 85 % озброєння ЗС КСА американського виробництва. На сьогоднішній день Саудівська Аравія залишається одним з найбільших покупців американської зброї. У 2003-2006 рр.. в КСА було поставлено американської військової продукції на суму 4,4 млрд дол і укладені нові контракти на закупівлю американських озброєння і військової техніки на суму 4,5 млрд дол. З останніх найбільш значущих американських військових поставок до КСА слід зазначити 500 ракет «повітря-повітря» AIM-120 AMRAAM, ПТРК TOU-2, систему попередження про ракетний напад, авіаційні тренажери. Намічаються поставки великої партії легкої бронетехніки і армійських позашляховиків. Розглядається питання про придбання дев'яти РСЗВ MRLS, нових протитанкових засобів. У перспективі не виключена закупівля в США

багатоцільових літаків JSF. Є наміри подвоїти число ескадрилій літаків АВАКС і придбати 70 транспортних літаків С-130J-30.

У січні 2008 р. американська адміністрація повідомила Конгрес про намір продати Саудівській Аравії 900 комплектів високоточного наведення JLAM для керованих авіаційних бомб на суму 123 млн дол. Зазначимо, що ще на початковій стадії обговорення цього питання великі групи конгресменів тричі зверталися до президента Дж. Буша з проханням відмовитися від передбачуваної операції з саудівцями, оскільки отримання Ер-Ріяд подібного озброєння може представляти загрозу для Ізраїлю. Значну допомогу надають США в модернізації раніше поставленої саудівцям техніки. У 2006 р. з американською фірмою «Локхід Мартін» підписано контракт на модернізацію танків M1A1 «Абрамас» до рівня модифікації M1A2S. Причому 315 танків, які перебувають на озброєнні сухопутних військ КСА, будуть модернізовані на території королівства, а США додатково поставлять ще 58 модернізованих машин. До рівня модифікації D будуть модернізовані бойові вертольоти AH-64 «Апач». Також американці проведуть ще одну модернізацію ЗРК Вдосконалений Хок». Пентагон повідомив про намір надати сприяння в модернізації обладнання для п'яти літаків АВАКС, які перебувають на озброєнні ВПС КСА. За сприяння американських фірм у КСА налагоджено випуск електронного обладнання для винищувачів типу F-15. Сполучені Штати надають сприяння у підготовці саудівських військових кадрів. Велика роль американських фахівців в обслуговуванні техніки, що поставляється, особливо для ВПС і ППО. В даний час в королівстві знаходяться понад 500 американських військових радників і спеціалістів, крім того, у ЗС КСА працює велика група цивільних технічних фахівців. Періодично проводяться спільні навчання армій двох держав і сторони домовилися про збільшення їх числа. Здійснюються заходи з уніфікації систем управління, зв'язку та розвідки збройних сил КСА і США. В останні роки все більшу увагу військове керівництво королівства приділяє практичному

впровадженню американської концепції «об'єднаності» до сфери планування і проведення операцій за участю всіх видів збройних сил. Офіційно ця концепція була прийнята в НД КСА ще в 2001 р. За участі Інженерного корпусу армії США на саудівській території побудовано або модернізовано до 100 великих військових об'єктів, включаючи військово-повітряні і військово-морські бази, військові містечка. Американські експерти вважають, що постачання з США в Саудівську Аравію так великі й ця країна настільки залежить від американської довготривалої допомоги в підготовці персоналу у сфері матеріально-технічного забезпечення, що такі програми майже рівнозначні договором про військово-співробітництво. Ер-Ріяд намагається зменшити настільки сильну залежність від Вашингтона, але поки без особливих успіхів.

США за допомогою Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) намагалися об'єднати армії цих країн і створити регіональні збройні сили під назвою «арабської НАТО». У цей альянс «регіональної оборони», спрямованої проти Ірану, мали увійти і армії інших країн – таких, як Йорданія та країни Північної Африки. Для США це мало би низько сприятливих результатів. По-перше, збільшення військових потреб, а значить, і попиту на озброєння. По-друге, з'явилася б нова форма американської присутності в регіоні.

Для здійснення цієї мети були зроблені наступні дії:

1. Сформовано військовий підрозділ під назвою «Острівний щит».
2. Рада співробітництва приступив до розгляду питання про те, чи можна включити до свого складу Йорданію і країни Північної Африки.
3. Арабські країни Перської затоки погодилися діяти в якості протиракетного щита НАТО, основні центри якого в даний час розташовуються уздовж європейських кордонів Росії і в Туреччині.
4. США намагалися втягнути арабські країни, - такі, як Саудівська Аравія і Катар, в регіональні конфлікти в Лівані та Сирії, щоб у них вже не

було зворотного шляху, і вони були змушені нарощувати свою військову міць.

На даний момент, з низки причин, цей план не реалізовано: арабські країни не готові займати настільки радикальну позицію стосовно Ірану і збільшувати напругу у відносинах з цією країною - спочатку в сфері політики і безпеки, а потім і на військовому рівні; вони побоюються, що, якщо підтримають цей план, то в разі початку війни між Іраном і Заходом (особливо Ізраїлем) вони стануть «першими жертвами» помсти Тегерана; між членами РСАДПЗ існують серйозні протиріччя, і вони ні в якому разі не згодні з лідерством Саудівської Аравії. Серед усіх членів Ради співробітництва найпотужніша армія - у Саудівської Аравії, однак через те, що більшість держав-членів песимістично дивляться на лідерство цієї країни, швидше за все, вони не бажають доручати якоїсь регіональної організації під керівництвом саудитів вирішувати питання, пов'язані з їх майбутньої безпекою. У 2010 році на частку Саудівської Аравії припадало 40% всіх військових витрат країн Близького Сходу та Північної Африки. У цій країні проживає дві третини загального населення країн-членів РСАДПЗ. Приблизно таку ж частину в Раді співробітництва складають саудівські військовослужбовці. Половина військових літаків РСАДПЗ теж поставлені Саудівською Аравією. Тому не дивно, що деякі інші країни Перської затоки стурбовані тим, що об'єднана військова організація опиниться під керівництвом Саудівської Аравії, і з цієї причини чинять опір зусиллям Ер-Ріада щодо зміцнення Ради співробітництва.

Ряд зарубіжних експертів попереджають про те, що «ера арабських революцій» започаткувала серйозної кризи у відносинах США зі своїми основними союзниками в цьому регіоні саудівцями. При цьому вони посилаються на ряд ознак такого ускладнення відносин, які опукло проявилися в останній час. Це, насамперед, різке офіційне невдоволення Ер-Ріада позицією, яку продемонстрував Вашингтон у форматі обговорення в ООН теми «визнання незалежної палестинської держави».

Одночасно в керівництві КСА зріє думка про те, що американці проводять «помилкову політику» в мусульманському світі, наслідки якої цілком і повністю лягають потім на Саудівську Аравію. Невдоволення Ер-Ріад викликають, перш за все, кілька ключових, з його точки зору, «помилки» американської адміністрації. При цьому відзначимо, що це невдоволення ставиться до політики США в цілому і не носить ніякого «партійного відтінку».

При цьому очікувати повного виходу саудівців з орбіти американського впливу не слід в принципі. Це пов'язано не тільки зі стратегічним партнерством у галузі видобутку та експорту вуглеводнів. Перш за все, США - це єдина реальна військова сила, яка зможе «нейтралізувати» іранську загрозу. І цим моментом буде пояснюватися подальший союз Ер-Ріяду з Вашингтоном на довгострокову перспективу, незважаючи на всі спроби проводити більш самостійну політику.

Ядерний чинник у міжнародних відносинах регіону Перської затоки. Держави регіону, особливо неядерні арабські держави, глибоко схвильовані можливістю набуття Іраном ядерної зброї. Можливе ядерне розповсюдження стає особливо небезпечним в контексті існуючих протиріч між державами, на фоні ускладнених відносин між сунітами та шиїтами, а також певних кроків до наближення до ядерного статусу. І регіон в свою чергу стає потенційною загрозою для інших регіонів та міжнародних відносин в цілому через невизначеність.

Дослідниками висувалися різні сценарії можливого розвитку подій. Розглядаючи такі процеси в регіоні, можна зупинитися на трьох найбільш вірогідних моделях: латентне розповсюдження, розповсюдження першого та другого рівня [8]. Ядерна зброя розглядається як чи не єдиний доступний засіб досягнення своїх інтересів. Набуття державами ядерної зброї стимулюється наступними чинниками. Ядерна зброя – це набуття власної сфери впливу, гарантування інтернаціоналізації конфлікту з більш сильним гравцем, засіб закріпити власну гегемонію в регіоні, засіб

стримування або засіб дипломатичного торгу. З іншого боку – прагнення до набуття ядерної зброї – наслідок дилеми безпеки, відсутньої в регіоні.

Нарощування військового потенціалу Ірану на початку 2000-х розглядалося як загроза арабськими державами. На думку автора, Саудівська Аравія лише гіпотетично розглядає можливість набуття ядерного статусу, і має для цього три шляхи : придбання ядерної зброї, співпраця з ядерними державами, які можуть надати необхідний захист або досягти регіональної домовленості про Близький Схід, вільний від ядерної зброї. Ядерна зброя для Саудівської Аравії надасть змогу збалансувати можливе зближення Ізраїлю та Індії, затвердити власну гегемонію в регіоні, використовувати ядерний фактор в якості стримуючого.

Після ірано-іракської війни 1980-1988 рр. в ході якої проти Ірану було застосовано хімічну та біологічну зброю, Іран відновив свої проекти в ядерній сфері, хоча вони на той момент стосувалися атомних станцій. Із геополітичною зміною в регіоні, яка набула своєї форми у 2003 році по закінченню війни в Іраку, Іран відчув себе у досить напруженому зовнішньому середовищі. Протягом 2003-2014 років Іран реалізовував як уранову, так і плутонієву програму. Паралельно з ядерною програмою Іран розвиває ракетну програму. У ІРІ маютья одноступінчасті ракети «Шехаб-3», у випадку оснащення яких ядерними боезарядами, дальність їх складатиме 1,3-1,5 тис. км [9].

Це призвело до запровадження проти Ірану санкцій. Радою Безпеки ООН було прийнято п'ять резолюцій №1696 (31 липня 2006р.), №1737 (23 грудня 2006р.), №1747 (24 березня 2007р.), №1803 (3 березня 2008р.), №1835 (27 вересня 2008р.), а також односторонні санкції низкою європейських держав, США, та ЄС. Процес переговорів за нового президента ІРІ Роухані відновився і отримав нове забарвлення. Переговори називають корисними, навіть за відсутності досягнення спільної позиції Ірану та «Шістки». Вже з листопада 2013 почався процес зняття санкцій з Ірану з боку ЄС, США, Канади, Японії та Австралії, після підписання

Угоди по «дорожній карті» подальшого співробітництва і Попередньої (Женевської) угоди 24 листопада 2013 р. Угода підтвердила право Ірану на мирну атомну енергетику, закріпила відсутність у Тегерана намірів отримати доступ до ядерної зброї. Іран погодився на поетапне скорочення програми зі збагачення урану і виробництва плутонію в обмін на часткове послаблення міжнародних санкцій. Відповідно до угоди Іран, зокрема, не повинен будувати і вводити в експлуатацію реактор на важкій воді в Араку, який, в теорії, здатний виробляти збройовий плутоній. Протягом майже з літа 2013 до початку 2015 мова йде про повне поступове зняття санкцій з Ірану в обмін на міжнародний контроль і підтвердження мирного характеру іранської ядерної програми. Процес є досить складним, оскільки сторони не досягли порозуміння щодо низки питань. Вони не домовились щодо параметрів програми по збагаченню урану, строків виконання угоди, та можливої військової спрямованості ядерної програми Ірану. Станом на березень 2015 р було подовжено дію попередніх Угод від листопада 2014р., разом з тим Рада ЄС продовжила призупинення обмежувальних заходів до 30 червня 2015 р. Всі сторони зацікавлені в продовженні конструктивного діалогу – Ірану потрібна можливість відновлювати економіку, а Захід отримає не бажає загострювати ще й цю проблему, що є чи не єдиним конфліктом, що перейшов у поле конструктивного діалогу. Наразі лише переговори та діалог є єдиною можливою опцією для усіх сторін. В разі подальших санкцій проти Ірану, – за словами Гендиректора департаменту політики міжнародної безпеки МЗС Ірану, – буде продовжено розвиток ядерної програми в тому напрямку, який відповідає національним інтересам.

Загальноприйнятою є думка, що Саудівська Аравія реагуватиме на іранську ядерну програму придбанням власної зброї. Якщо Іран приєднається до ядерного клубу, Саудівська Аравія, ймовірно, буде прагнути стримування. Проте замість створення чи набуття у Пакистану технологій, на думку автора, Саудівська Аравія більш вірогідно,

реагуватиме за допомогою розробки більш надійної звичайної оборони і цивільних ядерних потенціалів, та прагнучиме гарантій ядерної безпеки у Пакистану та США.

Звичайно, Саудівська Аравія має найбільші стимули як безпекові, так і стратегічного характеру, для набуття будь-якої форми ядерного стримування іранського розвитку ядерної зброї [10]. Схвилювання Саудівської Аравії щодо іранської ядерної зброї походять ще і від відносної незахищеності Саудівської Аравії, яка ще з 1990 року із вторгненням Іраку до Кувейту схвилювана можливістю зовнішнього вторгнення [11]. Іран значно розширив свій арсенал балістичних ракет, постійно поліпшується його здатність проводити нерегулярної війни і розширені можливості Корпусу Вартових Ісламської Революції Військово-морського флоту, що працює в Перській затоці і Ормузькій протоці – це представляє потенційну загрозу для інфраструктури Саудівської Аравії та торгівлі нафтою. Окрім столиці Ріяду, всі великі міста та нафтові потуги розташовані поблизу кордонів та берегів, що робить їх вкрай уразливими. Саудівська Аравія схвилювана з приводу можливої агресії Ірану проти Королівства. Хоча мова йде не про звичайну військову агресію. КСА стурбовані можливістю, що ядерна зброя надасть прикриття Ірану для підричних дій в середі саудівських шіїтів, та у регіоні [12].

КСА має низку причин не набувати ядерної зброї. По-перше, Ріяд не стане псувати відносини зі США, як це сталося у 1988 р, коли США дізналися про купівлю у КНР ракет середньої дальності CSS-2 [13]. Саудити покладаються на США у сфері оновлення власних озброєнь, про що свідчить 30-мільйонна угода закупівлі американських бомбардувальників F-15, а у наступні 20 років планується закупівель на 60 млрд дол [14]. Саудівська Аравія приєдналась до ДНЯЗ 1988 року, і підписала всеохоплюючу угоду з МАГАТЕ 2005 року [15]. Проте в разі набуття Іраном ядерної зброї, це буде свідчити про колапс ДНЯЗ, і КСА стане перед вибором чи дотримуватися цих угод. Також Саудити не

бажають наражатися на економічні санкції і потрапляти у міжнародну ізоляцію. З цих причин Ріяд оголосив про власний над амбіційний план у червні 2011 витратити 100 млрд. дол. на 16 ядерних реакторів у наступні 20 років, із сподіванням завершити перші реактори у 2019-2021 рр. [16]. І хоча з 2006 року проголошувалася позиція щодо регіону Близького Сходу, вільного від ядерної зброї, вірогідність перегляду цієї концепції, в тому числі щодо можливості набуття ядерної зброї, збільшується.

КСА також заявила про наміри побудувати шістнадцять реакторів до 2030 року. Згодом цей термін було подовжено до 2040р. В будь-якому випадку за різними підрахунками, ресурсів у них вистачить до 2030-х рр. за умови збереження рівня споживання. І це питання тісної взаємозалежності економіки та безпеки держави. Експерти відзначають, що згідно з правилами Міжнародного агентства з атомної енергії всі члени Договору про нерозповсюдження ядерної зброї мають можливість купувати паливо для реакторів. Однак у планах Саудівської Аравії - отримати повний цикл виробництва ядерного палива. Щоб досягти бажаного королівство на сьогоднішній день активно наймає фахівців з числа дослідників та інженерів. На минулій в Мюнхені конференції з безпеки принц Турки аль-Файсала заявив про плани Саудівської Аравії. Принц прокоментував дії Ер-Ріяда. Він підкреслив, що якщо Тегерану дадуть дозвіл збагачувати уран, то підхід повинен бути рівним до всіх країн. Також він дав зрозуміти, що Саудівська Аравія зробить все можливе, щоб не відставати від змагається держави. Подібний розвиток подій означає повний крах спроб Державного департаменту Сполучених Штатів Америки домогтися оголошення Близького Сходу зоною, вільною від ядерної зброї, враховуючи недавню зацікавленість не тільки Ер-Ріяда, а й Анкари в будівництво ядерних електростанцій.

Також про наміри саудитів ілюструє проведення маневрів «Меч Абдуллаха», в ході яких були продемонстровані ракети «Патріот» и «Шахін», зброя стримування «Східний вітер», здатна нести ядерні

боєголовки, що не може бути проігноровано світовим співтовариством. Таким чином було дано конкретний сигнал про можливі плани КСА у відповідь на дії Ірану та можливого продовження його програми. «Королівство здатне захистити власні священні землі і своїх регіональних союзників, і не потребує стороннього захисту» КСА вступило в новий етап активної дії та створює альянс з Китаєм, Індією, та Пакистаном. У разі якщо Сполучені Штати Америки та їх союзники дадуть Ірану продовжувати роботи зі збагачення урану, то Саудівська Аравія розглядатиме можливість стати ядерною державою.

Таким чином, характерною рисою регіональної системи міжнародних відносин є активне широке залучення зовнішніх сил в безпековій сфері, через неможливість суб'єктів забезпечити власними силами безпеку. Військова присутність США в регіоні є ресурсом стримування конкурента для Саудівської Аравії та реалізації глобального лідерства США. Участь зовнішніх сил, що виявляється в економічному та військово-політичному аспектах, спрямована в першу чергу не на контроль за енергоресурсами, а на забезпечення власних інтересів та уникнення можливості ризиків, пов'язаних з неконтрольованими процесами в регіоні чи неочікуваними сплесками кон'юнктури. США вдало реалізують політику подвійного стримування, що на початку була спрямована на Ірак та Іран, а тепер, із певними застереженнями, можемо зазначити застосування її до Саудівської Аравії та Ірану. Це привносить дестабілізаційного характеру регіональним відносинам. Як різкий вихід США з регіону, так і їхня неприсутність в регіоні цілком можливо призведе до повторення ситуації ірано-іракської війни чи кувейтської кризи, а саме – жорстким виявленням гегемоністичних устремлінь будь-якими з акторів. Вдала політика зовнішніх акторів, спрямована на подвійне стримування, призвела в певних сферах до холодної війни в регіоні. США вдало реалізують політику подвійного стримування, що на початку була спрямована на Ірак та Іран, а тепер, із певними застереженнями, можемо

зазначити застосування її до Саудівської Аравії та Ірану. Це привносить дестабілізаційного характеру регіональним відносинам. Як різкий вихід США з регіону, так і їхня неприсутність в регіоні цілком можливо призведе до повторення ситуації ірано-іракської війни чи кувейтської кризи, а саме – жорстким виявленням гегемоністичних устремлінь будь-якими з акторів. Ядерна зброя для Ірану це не тільки набуття власної сфери впливу, але і засіб закріпити власну гегемонію в регіоні, засіб стримування та засіб дипломатичного торгу. Також прагнення до набуття ядерної зброї є наслідок регіональної дилеми безпеки, та поза регіональних загроз. Для Саудівської Аравії ядерна програма ІРІ – це привід для занепокоєння, оскільки вона не бажає посиленого Ірану, що здатен досягати власних інтересів, навіть не застосовуючи власного ядерного потенціалу чи традиційних озброєнь. Санкції виявилися надієвим допоки інструментом призупинення програми, що збільшує ризик ядерного розповсюдження, та гонки ядерного озброєння в регіоні Перської затоки.

Список використаних джерел

1. Mongenthau H., Thompson K. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. N.Y., 1985; Киссинджер Г. Дипломатия. - М.; Научно-издательский центр Ладомир. – 1997; Бжезінський З. Велика Шахівниця, Американська першість та її стратегічні імперативи - Л.: Лілея-НВ, 2000
2. Коппель О.А. Перська затока: проблема безпеки в 80-ті – 90-ті роки. – К.: Школяр, 1998. – С. 24. Коппель О.А. Перська затока: проблема безпеки в 80-ті – 90-ті роки. – К.: Школяр, 1998. – 199 с.; Коппель О., Мануїльська Т., Пархомчук О. Загальні тенденції становлення та розвитку військового виробництва країн Близькосхідного регіону // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – Вип. 6. – К., 1997. – С.70-79.; Коппель О.А.,

Пархомчук О.С. Деякі питання розвитку відносин України з державами Близького Сходу // Питання нової та новітньої історії. – 1995, Вип. 41. - С.135-142.; Коппель О., Пархомчук О. Проблеми та перспективи конверсії на Близькому Сході та в Азії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – Вип. 5. – К., 1996. – С.28-40. Богомолів О. Політичний іслам // Політика і час. – 2003. - №12. – С.52-60.;

3. Парахонський Б. Південні дивіденди. Сучасна політична ситуація на Близькому Сході та стратегічні інтереси України // Політика і час. – 1998. - №10. – С.43-51.; Парахонський Б. Південно-східний вектор // Політика і час. – 1998. - №3. – С.3-6.; Парахонський Б. У ситуації „вакууму безпеки” // Політика і час. – 2004. - №9. – С.12-24.;

4. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Деякі питання розвитку відносин України з державами Близького Сходу // Питання нової та новітньої історії. – 1995, Вип. 41. - С.135-142.; Коппель О., Пархомчук О. Проблеми та перспективи конверсії на Близькому Сході та в Азії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – Вип. 5. – К., 1996. – С.28-40. Богомолів О. Політичний іслам // Політика і час. – 2003. - №12. – С.52-60.;

5. Скороход Л., Скороход Ю. Украина и Ближний Восток / Ближний Восток и современность. Сб. статей (Вып. 11). - М.: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 2001. – С.237-256.; Скороход Ю.С. Україна і арабські країни: здобутки і проблеми співробітництва // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Випуск 8. Зовнішня політика та дипломатія: витоки, традиції, новації / За заг. ред. Б.І.Гуменюка, Л.С.Тупчієнка, В.Г.Ціватого – К., 2003. – С.312-317.;

6. Швед О.В. Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти. – К.:НІСД, 2006. – 242 с.;

7. Keohane R., Nye J. Power and Interdependence in the Information Age// Foreign Affairs. - V. 77, №5 (September/October 1998) Nye J. International

regionalism: Readings. Boston, 1960.;Nye J. Nuclear ethics. N.Y., 1986.;Nye J. Peace in Parts. Integration and Conflict in Regional Organization. Boston, 1971; Luard E. The Globalization of politics: the changed focus of political action in the modern world. L., 1990.

8. Ромашкина Н. Большой Ближний Восток : проблемы безопасности и ядерного распространения // Мировая экономика и международные отношения. - 2008 -№4.-с.71-81

9. Сажин В.И. О ракетных программах Ирана. 05.12.2008// [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/05-12-08b.htm>

10. Yoel Guzansky, Saudi Arabia's Nuclear Options in Arms Control Dilemmas: Focus on the Middle East, eds. Emily B. Landau and Anat Kurz, Memorandum 122 (Tel Aviv: Institute for National Security Studies, September 2012), 73-90

11. Richard Russell, A Saudi Nuclear Option? Survival, 43 no. 2 (Summer 2001), 70

12. Bradley Bowman, Chain Reaction: Avoiding a Nuclear Arms Race in the Middle East, Report to the Committee on Foreign Relations, U.S. Senate, February 2008, 11

13. R. Russell, A Saudi Nuclear Option? Survival, 43 no. 2 (Summer 2001), 73-74.

14. Mark Landler and Steven Lee Myers, With \$30 Billion Arms Deal, U.S. Bolster Saudi Ties, The New York Times, December 29, 2011, [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.nytimes.com/2011/12/30/world/middleeast/with-30-billion-arms-dealunited-states-bolsters-ties-to-saudi-arabia.html>.

15. The agreement went into force in 2009. In its 2011 Safeguards Statement, the IAEA certified that Saudi Arabia's declared nuclear material remained in peaceful activities. However, Riyadh is not a signatory to the Additional Protocol to the NPT, limiting the ability of the IAEA to inspect Saudi

facilities. International Atomic Energy Agency, Safeguards Statement, 2011, 8 and 16 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.iaea.org/OurWork/SG/documents/es2011.pdf>.

16. Saudis Plan to Build 16 Nuclear Reactors, Reuters, June 1, 2011 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.reuters.com/article/2011/06/01/saudi-nuclear-idAFLDE75004Q20110601>